

УДК 343.37

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267201>

О. Е. Радутний,
канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА НОВИХ ФОРМ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті викладені пропозиції щодо внесення змін до окремих статей Розділу VII «Кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України, розглянуто новітні тенденції розвитку економічних відносин (економіка спільного споживання, гіг-економіка, IV Промислова революція, Індустрія 4.0) та пов'язаних з ними соціальних укладів (Метавсесвіт, Глобальний перерозподіл всього), що спираються на досягнення науково-технічного прогресу (штучний інтелект, блокчейн, Великі дані, Всеосяжний Інтернет). На підставі здійсненого аналізу окреслено коло перспективних питань та запропоновано перші кроки на шляху до їх розв'язання.

Ключові слова: економіка, господарська діяльність, економіка спільного споживання, мережева економіка, економіка спільної участі, Метавсесвіт, штучний інтелект, Всеосяжний інтернет, Великі дані, кримінальне правопорушення, злочин, децентралізована юридична особа, Всесвітній економічний форум, Глобальний перерозподіл всього, IV Промислова революція, Індустрія 4.0, віртуальна реальність, доповнена реальність, змішана реальність, гіг-економіка, фріланс, плоди отруйного дерева.

Постановка проблеми й актуальність теми. Одним з найбільш ретельно продуманих та систематизованих проєктів опису майбутніх відносин у сфері економіки та інших сфер суспільного життя виступає концепція Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum, WEF), заснованого у 1971 р. в Женеві (Швейцарія). Його ідеологічне підґрунтя базується на ідеї Глобального перерозподілу всього (Redistribution of Everything), що тісно пов'язана з задумом IV Промислової революції (The Fourth Industrial Revolution) або Індустрії 4.0 (Industry 4.0)¹. Відповідно до Порядку денного WEF

¹ Клаус Шваб. Четвертая промышленная революция. Пер. с англ. The Fourth Industrial Revolution by Klaus Schwab. Изд-во Форс, 2019. С. 190.

скликання 2021 р.² до уваги запропоновано сценарій спільного економічного та політичного майбутнього «Велике перезавантаження» (Great Reset) до 2030 р.

Разом з тим, досягнення науково-технічного прогресу (штучний інтелект, Всеосяжний Інтернет, блокчейн, Великі Дані, криптовалюта, смарт-контракт тощо), на які спирається Індустрія 4.0 та Глобальний перерозподіл, у значній мірі обумовлюють вплив на традиційні форми здійснення господарської діяльності і появу нових економічних укладів та комунікативних просторів (Метавсесвіт). У зв'язку з цим виникає потреба безперервного вдосконалення норм Розділу VII Особливої частини «Кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності» Кримінального кодексу України (надалі – КК), а так само багатьох інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Належну увагу питанням охорони прав, законних інтересів та охоронюваних свобод суб'єктів економічної діяльності приділено у роботах таких правників, як П. П. Андрушко, В. С. Батиргареева, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, О. М. Готін, В. В. Висоцька, Р. А. Волинець, В. О. Глушков, Н. А. Гуторова, О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, М. В. Карчевський, В. М. Киричко, П. М. Коваленко, А. А. Музика, М. І. Мельник, І. І. Митрофанов, О. М. Литвинов, Т. О. Михайліченко, В. О. Навроцький, М. І. Панов, М. М. Панов, О. І. Перепелиця, Н. О. Петричко, О. Е. Радутний, В. Я. Тацій, Т. М. Тертиченко, Є. Л. Стрельцов, В. В. Сташис, В. О. Туляков, М. І. Хавронюк, П. Л. Фрис та багатьох інших. Утім, зазначена тема продовжує залишатися актуальною і потребує свого розвитку з огляду на перманентну зміну соціально-економічних та політичних укладів.

Метою статті є виявлення окремих тенденцій розвитку глобальної економіки з огляду на необхідність своєчасної та ефективної кримінально-

² The Great Reset You'll Own Nothing and Be Happy World Economic Forum Commercial WEF Advertisement AD. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aztvWxRKqDQ> (дата звернення: 11.11.2022).

правової охорони сфери господарської діяльності з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу (штучний інтелект, Всеосяжний Інтернет, блокчейн, Великі Дані, криптовалюта, смарт-контракт тощо), а так само появи та існування нових соціальних укладів (Глобальний перерозподіл, Велике перевантаження) та комунікативних просторів (Метавсесвіт).

Виклад основного матеріалу. Суттєві трансформації практично у всіх сферах соціальних відносин вимагають відповідного реагування з боку законодавця, у зв'язку з чим стає очевидною необхідність відповідних напрацювань у трьох основних напрямках вдосконалення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності: 1) декриміналізація діянь, які передбачені Розділом VII Особливої частини КК, але втратили певний рівень суспільної небезпечності; 2) вдосконалення чинних кримінально-правових норм; 3) криміналізація нових форм суспільно-небезпечної поведінки в сфері економіки та господарської діяльності суспільства.

На підставі цього вбачається обґрунтованою потреба у певних змінах, зокрема:

1) повернення відповідальності за товарну контрабанду за ст. 201 КК шляхом доповнення переліку її предметів формулюванням «товарів, валюти або валютних цінностей у значному, великому або особливо великому розмірі», що дозволить акцентувати на основній суспільно негативній спрямованості зазначеного явища та уникнути дріб'язкової деталізації стосовно інших предметів кримінальних правопорушень, зокрема, лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (ст. 201-1 КК), бурштину, валюти та валютних цінностей тощо;

2) декриміналізація відповідальності за незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізацію та переміщення дисків для лазерних систем

зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203-1 КК), адже на сьогодні вказаний носій, сировина та протиправні дії щодо нього не мають такого суттєвого значення в інформаційному обігу, як це було актуально станом на 2002 р., коли чинний КК було доповнено відповідною нормою;

3) декриміналізація формального складу кримінального правопорушення у вигляді внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості (ст. 205-1 КК), внесення керівником або іншою службовою особою банку до бази даних про вкладників завідомо неправдивих відомостей (ст. 220-1 КК), надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності (ст. 222 КК), що за відсутність істотної шкоди не містить відповідного ступеню суспільної небезпеки;

4) заміна з'єднувальної сполуки «та» на роз'єднувальну «або» у складі протидії законній господарській діяльності (ч. 1 ст. 206 КК), використання якої сьогодні вимагає не наявність альтернативи, але поєднання діянь у вигляді «захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів» та «незаконного припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах» та «обмеження доступу до них»;

5) заміна тексту «до притягнення до кримінальної відповідальності сплавила податки» в ч. 4 ст. 212 КК, в якій передбачено звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) на формулювання «до повідомлення їй про підозру у вчиненні цьо-

го кримінального правопорушення» (як це недвозначно передбачено, зокрема, в ч. 6 ст. 255, ч. 2 ст. 255-2 КК та багатьох інших), адже відповідно до рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 р. (справа про депутатську недоторканість) кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду;

б) заміна тексту «до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки» в ч. 4 ст. 212-1 КК, в якій передбачено звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) на формулювання «до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього кримінального правопорушення» за вищенаведені аргументи;

7) виключення фінансових санкцій та пені з формулювання «відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)» в ч. 4 ст. 212 КК, адже останні не є шкодою державі, натомість виступають формою відповідальності, яка додатково покладається на правопорушника;

8) виключення фінансових санкцій та пені з формулювання «відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)» в ч. 4 ст. 212-1 КК, адже останні не є шкодою державі, натомість виступають формою відповідальності, яка додатково покладається на правопорушника;

9) заміна у ч. 1 ст. 231 КК формулювання «умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» текстом «збирання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», до якого має відношення спричинення істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, з огляду на встановлену чинним законодавством адміністративну відповідальність за отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ст. 164-3 КУпАП) тощо.

Разом з тим, слід більш уважно придивитися до паростків нових соціальних зв'язків, зокрема, Метавсесвіту³ як нової правової, економічної та соціальної реальності, а так само до фактичного оновлення статусів учасників існуючих правовідносин (зокрема, digital human being – цифрова людина як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення⁴) і тих, що перебувають на етапі окреслення та побудови, але стають дедалі помітними і не можуть бути описані в межах застарілих систем (штучний інтелект (AI) як суб'єкт правових відносин у найближчому майбутньому⁵).

Метавсесвіт (англ. Metaverse, від грец. μετά- та universe) можливо розглядати як: 1) мережу віртуальних світів на підґрунті соціальної взаємодії; 2) віртуальний простір, в якому правові персони (фізичні особи, юридичні особи, держави) та їх аватари⁶, можуть взаємодіяти між собою та іншими цифровими об'єктами за допомогою технологій віртуальної реальності (virtual reality), доповненої реальності (augmented reality) або змішаної реальності (mixed reality); 3) наступну ітерацію Інтернету, де можна навчатися, розважатися, жити та працювати, комбінуючи свою активність оффлайн та онлайн. Так, на платформі Chaarmi.com серед інших просторів побудовано віртуальний університет, в аудиторіях та лекційних залах якого можуть зустрічатися аватари викладачів та студентів. В Україні створена та активно розвивається Асоціація «Метавсесвіт-UA» (Association Metaverse-UA – <https://association.metaverse-ua.com.ua/>), яка плідно співпрацює з провідними архітекторами, розробниками та дизайнерами Метавсесвіту у будь-якій точці світу.

³ Радутний О. Е., Костенко О. В. Блокчейн і Метавсесвіт: правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*: електронне наукове фахове видання / редкол.: Т. О. Коломоець та ін. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. № 9. С. 499–507. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/123/> URL: http://lsej.org.ua/9_2022/9_2022.pdf (дата звернення: 11.11.2022).

⁴ Радутний О. Е. Правовий статус та характеристика цифрової людини. *Інформація і право: науковий журнал* / редкол.: В. Г. Пилипчук та ін. Київ: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, 2021. № 4 (39). С. 35–52.

⁵ Радутний О. Суб'єктність штучного інтелекту у кримінальному праві. *Юридичний журнал «Право України»*, 1/2018. С. 123–136.

⁶ Аватар – графічне (двомірне, трьохмірне) зображення користувача, його 3D-модель або персоніфікація у Метавсесвіті.

Сьогодні власні виокремлені метавсесвіти мають такі корпорації як Nvidia, Facebook, Microsoft, Machine Brick, Baidu, ByteDance, Animoca, Decentraland, Epic Games, Nolan Consulting, UnitySDK, Mojang тощо. Не виключається, що у найближчому майбутньому до них можуть приєднатися окремі держави, у зв'язку з чим гостро постане питання внутрішнього правового регулювання цих роз'єднаних або об'єднаних метавсесвітів, а так само питання суверенітету та його співвідношення з положеннями «внутрішнього» законодавства (User Rules), яке поки що цілком відноситься до компетенції відповідних корпорацій.

Покладаються обґрунтовані сподівання на те, що Метавсесвіт сприяє позитивному оновленню економічної сфери завдяки розміщенню персоналізованої реклами з геоконтексною прив'язкою (geo targeting – метод видачі вмісту, що відповідає географічному положенню відвідувача), коли виробники одягу, взуття та фурнітури одержать можливість продавати свої продукти комбіновано у Метавсесвіті та реальному світі, одержить новий поштовх економіка спільного споживання (sharing economy), використання криптовалюти та NFT тощо.

За оцінками компанії Grayscale⁷, у найближчий час річний виторг окремих ділянок Метавсесвіту досягне 1 трлн доларів США, завдяки чому цей сектор складе потужну конкуренцію Web 2.0. Так, 25 листопада 2021 р. корпорація Decentraland оголосила про найбільший в історії продаж віртуальної землі за рекордні 2,4 млн доларів США⁸: придбана ділянка знаходиться в районі «Fashion Street» на карті Decentraland і новий власник Tokens.com використовуватиме її для проведення цифрових модних заходів та в якості платформи для продажу віртуального одягу для аватарів. У жовтні 2021 р.

⁷ The Metaverse Web 3.0 Virtual Cloud Economies / Grayscale Research, November 2021/ URL: https://grayscale.com/wp-content/uploads/2021/11/Grayscale_Metaverse_Report_Nov2021.pdf (дата звернення: 11.11.2022).

⁸ Decentraland (MANA) annonce le Record de vente d'un terrain métavers: \$2.4 millions / Investing.com – Cryptomonnaies, 24/11/2021 URL: <https://web.archive.org/web/20211221163458/https://fr.investing.com/news/cryptocurrency-news/decentraland-mana-annonce-le-record-de-vente-dun-terrain-metavers-24-millions-2055556> (дата звернення: 11.11.2022).

аукціонний дім Sotheby's запустив платформу цифрового мистецтва під назвою Metaverse, де пропонуватимуть ретельно відібрані NFT⁹. У січні 2022 р. бренд H&M отримав власний концепт віртуального магазину в Метавсесвіті CEEK City¹⁰. У лютому 2022 р. у Метавсесвіті Decentraland пройшло перше весілля (для реєстрації шлюбу пара з Фініксу, що в Аризоні, Райан і Кендіс Херлі запросили юридичну компанію Rose Law Group, у церемонії брали участь представник суду, свідки та близько 2 тис. гостей)¹¹.

Американський софтверний гігант Microsoft зробив перший крок до створення свого метавсесвіту («цифрового світу, населеного цифровими двійниками людей, місць та речей») і вирішив почати зі зміни традиційного офісного життя, тож компанія оголосила, що вже в першому півріччі 2022 р. в його сервісі відеоконференцій Teams з'являться віртуальні простори та 3D-аватари для спілкування, обміну даними та роботи¹².

Репер Snoop Dogg заявив про бажання перенести свій лейбл Death Row Records в метавсесвіт, також він випустив альбом на технології блокчейн у вигляді NFT¹³. Фірма Victoria's Secret планує відкрити свої представництва у метавсесвіті, для цього компанія подала заявки на реєстрацію нових торгових марок. Мережа ресторанів швидкого харчування McDonald's планує відкрити власні заклади в метавсесвіті, де буде приймати замовлення з доставкою їжі додому, і подала в Відомство з патентів та товарних знаків США більше десяти заявок на реєстрацію товарних знаків, що стосуються віртуальних хар-

⁹ Sotheby's Metaverse / metaverse.sothebys.com. URL: <https://web.archive.org/web/20220220021543/https://metaverse.sothebys.com> (дата звернення: 11.11.2022).

¹⁰ Бренд H&M отримав власний концепт віртуального магазину в метаверсі. *24Техно*, 4 січня 2022. URL: https://24tv.ua/tech/brend-hm-otrimav-vlasniy-kontsept-virtualnogo-novini-tehnologiy_n1834915 (дата звернення: 11.11.2022).

¹¹ У Метавсесвіті Decentraland пройшло перше весілля. URL: <https://web.archive.org/web/20220209101616/https://thepage.ua/ua/news/u-metavsseviti-zigrali-pershe-vesillya> (дата звернення: 11.11.2022).

¹² John Roach. Mesh for Microsoft Teams aims to make collaboration in the 'metaverse' personal and fun / Microsoft, November 2, 2021. URL: <https://web.archive.org/web/20220208171242/https://news.microsoft.com/innovation-stories/mesh-for-microsoft-teams/> (дата звернення: 11.11.2022).

¹³ Пишкін С. Сноор Dogg перенесе хіп-хоп лейбл в метавсесвіт. *РБК-Україна*, 17 лютого 2022 р. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/snoop-dogg-pereneset-hip-hop-leybl-metavselennyu-1645089796.html> (дата звернення: 11.11.2022).

чових продуктів та напоїв, зокрема, NFT та керування віртуальним рестораноном онлайн з доставкою додому¹⁴. У лютому 2022 р. всесвітньо відомий банк JPMorgan першим з великих банків відкрив своє представництво у Метавсесвіті¹⁵.

Утім, кожний метавсесвіт або загальний Метавсесвіт може одержати у спадщину від реального світу традиційні проблеми (крадіжка, шахрайство, насильство, зловживання правами, невиконання обов'язків тощо), а так само генерувати нові, серед яких слід виділити наступні:

- проблема угоди користувача, яку у більшості випадків залишають поза належною увагою (для ілюстрації чого британський онлайн-продавець комп'ютерних ігор GameStation додав у відповідну угоду користувача пункт, згідно з яким покупець віддає свою душу у вічне користування магазину, в результаті чого 7500 осіб, що становить 88% покупців, формально погодилися на пропозицію¹⁶);
- зловживання відсутністю прозорості алгоритмів, непередбачувана поведінка «чорної скриньки» штучного інтелекту, який наділений повною обізнаністю про принципи своєї побудови і роботи, здатністю до самонавчання, саморозвитку, рекурсивного самовдосконалення, що ставить під сумнів можливість контролю з боку людини, у тому числі у зв'язку з відсутністю єдиного вразливого ядра, коли певний алгоритм штучного інтелекту розпорошений всюди за технологією блокчейну (blockchain) та в мережі Всесвітнього Інтернету (Internet of Everything);

¹⁴ Lenihan, Rob. McDonald's, Victoria's Secret Join the Metaverse? Because, of Course. Victoria's Secret and McDonald's join a growing list of companies looking to set up shop in the metaverse for no particular reason / Feb 14, 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220217145526/https://www.thestreet.com/investing/virtual-big-mac-mcdonalds-is-heading-to-the-metaverse> (дата звернення: 11.11.2022).

¹⁵ Зятюк С. У метавсесвіті з'явився перший великий банк з Волл-стріт. *24Бізнес*, 16 лютого 2022 р. URL: https://24tv.ua/business/metavsseviti-zyavivsvya-pershiy-velikiy-bank-voll-strit_n1869311 (дата звернення: 11.11.2022).

¹⁶ Блу Яна. Тисячі людей продали свої душі заради гри – власник онлайн-магазину підступно схитрував у договорі про покупку (7,5 тисяч осіб продали свої душі онлайн-магазину). *Знай. UA*, 1 червня 2020 р. URL: <https://znaj.ua/popcorn/314571-tisyachi-lyudey-prodali-svoji-dushi-zaradi-gri-vlasnik-onlayn-magazinu-pidstupno-shitruvav-u-dogovori-pro-pokupku> (дата звернення: 11.11.2022).

- привласнення та(або) використання чужої особистості або аватару, в тому числі шляхом підробки та(або) копіювання генетичних особливостей біологічного тіла та(або) інформаційної особистості через опанування її цифрової ідентичності та цифрового сліду;
- згвалтування або інше насильство по відношенню до віртуального персонажу (аватару), чим спричинюється шкода його власнику через майже повне ототожнення (так, у справі, яку розслідувала поліція Бельгії, комп'ютерний вірус дозволив агресору отримати повний контроль над аватаром потерпілої особи у грі Second Life та графічно вчинити над ним жорстоку сексуальну наругу¹⁷) тощо.

Тож не є дивним, що компанія Meta (Facebook), заявила про введення функції особистого простору у своїх метавсвітах Horizon Worlds та Horizon Venues, що сталося після скарг на домагання у віртуальній реальності¹⁸. Пізніше метавсвіт AltspaceVR також ввів межі особистого простору, які автоматично включені для всіх аватарів¹⁹.

Крім аватарів та інших віртуальних утворень до суб'єктів Метавсвіту можуть приєднатися децентралізовані юридичні особи (DAO), які вже існують у світі реальних фізичних осіб, юридичних осіб та держав. Їх правовою специфікою виступає відсутність виконавчого органу, що здійснює організаційно-розпорядчу або адміністративно-господарську функцію у традиційному розумінні²⁰. Зазначені функції в DAO здійснюються «позаперсонально»

¹⁷ Duranske Benjamin. Reader Roundtable: «Virtual Rape» Claim Brings Belgian Police to Second Life / Virtually Blind – Virtual Law – Legal Issues That Impact Virtual Worlds, April 24th, 2007. URL: <http://virtuallyblind.com/2007/04/24/open-roundtable-allegations-of-virtual-rape-bring-belgian-police-to-second-life/> (дата звернення: 11.11.2022).

¹⁸ Clayton, Molly. Mother says she was virtually groped by three male characters within seconds of entering Facebook's online world Metaverse / The Mail on Sunday, 29 Jan 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220209101616/https://www.dailymail.co.uk/news/article-10455417/Mother-43-avatar-groped-three-male-characters-online-Metaverse.html> (дата звернення: 11.11.2022)/.

¹⁹ Kipman, Alex. Making AltspaceVR a Safer Space / AltspaceVR, February 16, 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220217145527/https://altvr.com/making-altspacevr-a-safer-space/> (дата звернення: 11.11.2022).

²⁰ Радутний О. Е. Право та окремі аспекти світу атомів і бітів (робототехніка, штучний інтелект, цифрова людина. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: Б. М. Головін та ін. Харків: Право, 2021. Вип. 41. С. 13–29.

(тобто, за відсутність відповідної фізичної особи) за допомогою технології блокчейн та смарт-контракту. Тож, неодмінно постане питання щодо неможливості визначення суб'єкта відповідальності за кримінальні правопорушення в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

У доповіді PricewaterhouseCoopers для Європейської комісії 2013 р.²¹ згадана економіка спільної участі (sharing economy, мережева економіка) визначається як така, що базується на наданні доступу до певних благ за принципом peer-to-peer (P2P, рівний до рівного – варіант архітектури системи з мережею з рівноправних вузлів, що також використовується в блокчейні). В цій моделі учасники-споживачі платять за право тимчасового використання (доступу) до ресурсу, який належить іншим учасникам (їх теж називають споживачами). Спростити сумісне споживання допомагають віртуальні майданчики (мобільні додатки або платформи), що дозволяє значно знизити транзакційні та фонові витрати, зокрема, з приводу усунення розбіжностей²².

В економіку спільного споживання тісно вплетена гіг-економіка (*Gig Economy*) – модель трудових відносин, що ґрунтується на короткострокових контрактах або неформальних домовленостях, прикладами якої є також сервіси Uber, Lyft, TaskRabbit, GrubHub, Postmates та інші. В її межах учасникам трудових відносин замість довгострокового найму пропонується самозайнятість типу freelance (вільний найм), платформи для одержання нестабільного доходу типу Uber, повна або часткова відмова від офісних приміщень з фактичним спонуканням облаштувати робоче місце самостійно (мати транспорт-

²¹ The Sharing Economy Accessibility Based Business Models for Peer-to-Peer Markets Business Innovation Observatory Contract No 190/PP/ENT/CIP/12/C/N03C01 – Authors: Kristina Dervojeda, Diederik Verzijl, Fabian Nagtegaal, Mark Lengton & Elco Rouwmaat, PwC Netherlands, and Erica Monfardini & Laurent Frideres, PwC Luxembourg. Coordination: Directorate-General for Enterprise and Industry, Directorate B «Sustainable Growth and EU 2020», Unit B3 «Innovation Policy for Growth». European Union, September 2013. URL: https://web.archive.org/web/20141021082307/http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/business-innovation-observatory/files/case-studies/12-she-accessibility-based-business-models-for-peer-to-peer-markets_en.pdf (дата звернення: 11.11.2022).

²² Goodwin Tom, 'The Battle Is for the Customer Interface' (TechCrunch, March 4, 2015). URL: <https://techcrunch.com/2015/03/03/in-the-age-of-disintermediation-the-battle-is-all-for-the-customer-interface> (дата звернення: 11.11.2022).

ний засіб, оргтехніку, ліцензійні програми та оплачений доступ до Інтернету у себе вдома тощо) за власний кошт.

Утім, залишається відкритим питання про те, хто є власником всього або більшої частини майна у реальному просторі або Метавсесвіті, якщо інші суб'єкти (споживачі) мають у найближчому майбутньому стати лише орендарями та користувачами, як це передбачає згаданий сценарій «Велике перезавантаження» (Great Reset) Всесвітнього економічного форуму 2021 р. Якщо таким кінцевим бенефіціаром виявиться Старший брат (Big Brother, суб'єкт за романом Дж. Орвелла «1984») чи інший узурпатор (у вигляді окремої особи, держави або корпорації), то це означатиме наявність у підгрунті ідеї економіки спільного споживання хибного коріння, яке відповідно до доктрини «плодів отруйного дерева»²³ здатне нейтралізувати будь-які позитивні аспекти.

Крім того, проблема соціальної незахищеності працівників і розмиття меж відповідальності роботодавців²⁴, здатна поширитися на прилеглі сфери економічних та трудових відносин і стати негативним, але привабливим прикладом для інших. Так, з початку пандемії викладачу університету за умовчанням виявилось необхідним самому обладнати своє робоче місце, зокрема, мати відповідну оргтехніку (ноутбук або стаціонарний комп'ютер), ліцензійні програми та оплачений Інтернет. З початку повномасштабної агресії росії та білорусі проти України з 24 лютого 2022 р. викладач мав самостійно врятуватися без будь-якого плану з боку роботодавця, облаштуватися на новому місці та знову самостійно організувати його в якості робочого з тим, щоб мати шанс бути включеним у відновлений навчальний процес та одержувати

²³ Доктрину «плодів отруйного дерева» (fruit of the poisonous tree) використовує у своїй практиці Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, зокрема, у справах № 488/2433/15, № 676/3183/15-к, № 153/109/17, № 664/506/16-к тощо та ЄСПЛ у справах «Гефген проти Німеччини», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України» «Балицький проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України», «Яременко проти України» тощо.

²⁴ What Motivates Workers in the Gig Economy? Wharton's Gad Allon discusses his research on what drives decisions for gig economy workers / Wharton University of Pennsylvania, Knowledge@Wharton, Jan 07, 2019. URL: <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/what-motivates-workers-in-the-gig-economy> (дата звернення: 11.11.2022).

заробітну плату. Можливо, в якості наступного кроку після нанесення загарбниками суттєвої шкоди енергетичній системі нашої країни, роботодавець буде співпрацювати лише з тими працівниками, які додатково до вищезгаданого та знову за власний кошт мають автономний генератор.

Таким чином, в контексті нових викликів в сфері захисту економічної, трудової та(або) господарської діяльності як важливих складових суспільного життя, актуальним стає пошук відповідей на наступні принципові питання: 1) чи є належним чином збалансовані права та обов'язки суб'єктів Метавсесвіту, економіки спільного споживання (sharing economy), гіг-економіки (gig economy), у зв'язку з чим які нові форми суспільно небезпечної поведінки можливо передбачити заздалегідь; 2) хто є кінцевим власником (бенефіціаром) в середовищі Метавсесвіту, економіки спільного споживання (sharing economy), гіг-економіки (gig economy) тощо; 3) чи можуть норми Метавсесвіту відрізнитися від правових норм відповідного суспільства; 4) на якій правовій підставі може бути сформований Метавсесвіт як об'єднання дрібних (автономних) метавсесвітів; 5) які форми правозастосовчої діяльності та здійснення правосуддя можливі та доцільні у межах Метавсесвіту тощо.

Вбачаються підстави припустити, що основу довіри в середовищі Метавсесвіту та економіки спільного споживання (sharing economy) можуть скласти технології блокчейн та смарт-контрактів. Тож, правове регулювання нових економічних відносин та Метавсесвіту має не тільки наслідувати приклади з традиційних правових доктрин, але утворювати нові правові норми та системні зв'язки між ними.

Висновки. Суттєві зміни соціальних укладів, в тому числі в сфері економічної діяльності, вимагають зосередитися на трьох основних напрямках вдосконалення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності: 1) декриміналізація діянь, які передбачені Розділом VII «Кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності» Особливої частини КК та втратили певний рівень суспільної небезпечно-

ті; 2) вдосконалення чинних кримінально-правових норм; 3) криміналізація нових форм суспільно-небезпечної поведінки в сфері економіки та господарської діяльності суспільства.

Вдосконалення чинного законодавства має відбуватися з урахуванням сучасних тенденцій розвитку глобальної та національної економіки з огляду на досягнення науково-технічного прогресу (штучний інтелект, Всеосяжний Інтернет, блокчейн, Великі Дані, криптовалюта, смарт-контракт тощо), а так само появу та існування нових комунікативних просторів (Метавсесвіт).

З метою передбачення та своєчасного реагування на нові форми суспільно небезпечної поведінки, а так само трансформації її традиційних проявів, слід обачно придивлятися до впливових політичних та економічних концепцій, зокрема, доктрини Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum, WEF), яка включає концептуальні положення сценарію «Велике перезавантаження» (Great Reset) до 2030 р. в контексті Глобального перерозподілу всього (Redistribution of Everything) та IV Промислової революції (The Fourth Industrial Revolution) або Індустрії 4.0 (Industry 4.0).

Враховуючи той факт, що кожний окремий метавсесвіт (Nvidia, Facebook, Microsoft, Machine Brick, Baidu, ByteDance, Animoca, Decentraland, Epic Games, Nolan Consulting, UnitySDK, Mojang тощо) або загальний Метавсесвіт може одержати у спадщину від реального світу традиційні проблеми (насильство, протиправне заволодіння майном або майновими правами шляхом крадіжки, грабежу, розбою, вимагання, шахрайства, або у іншій спосіб, зловживання правами, невиконання обов'язків тощо), а так само генерувати нові, тож основу довіри в зазначених середовищах або у межах економіки спільного споживання (sharing economy) можуть сформувати технології блокчейну та смарт-контрактів.

Перспективи подальших наукових досліджень. Порухнені питання та надана їм авторська оцінка є дискусійними та відкритими для конструктивної критики і широкого обговорення з огляду на їх актуальність та важливість

для забезпечення подальшого розвитку інформаційного суспільства, в тому числі економічної його складової.

Список використаних джерел

1. Clayton, Molly. Mother says she was virtually groped by three male characters within seconds of entering Facebook's online world Metaverse / The Mail on Sunday, 29 Jan 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220209101616/https://www.dailymail.co.uk/news/article-10455417/Mother-43-avatar-groped-three-male-characters-online-Metaverse.html>.
2. Decentraland (MANA) annonce le Record de vente d'un terrain métavers: \$2.4 millions / Investing.com – Cryptomonnaies, 24/11/2021. URL: <https://web.archive.org/web/20211221163458/https://fr.investing.com/news/crypto-currency-news/decentraland-mana-annonce-le-record-de-vente-dun-terrain-metavers--24-millions-2055556>.
3. Duranske Benjamin. Reader Roundtable: «Virtual Rape» Claim Brings Belgian Police to Second Life / Virtually Blind – Virtual Law – Legal Issues That Impact Virtual Worlds, April 24th, 2007. URL: <http://virtuallyblind.com/2007/04/24/open-roundtable-allegations-of-virtual-rape-bring-belgian-police-to-second-life>.
4. Goodwin Tom, 'The Battle Is for the Customer Interface' (TechCrunch, March 4, 2015). URL: <https://techcrunch.com/2015/03/03/in-the-age-of-disintermediation-the-battle-is-all-for-the-customer-interface>.
5. John Roach. Mesh for Microsoft Teams aims to make collaboration in the 'metaverse' personal and fun / Microsoft, November 2, 2021. URL: <https://web.archive.org/web/20220208171242/https://news.microsoft.com/innovation-stories/mesh-for-microsoft-teams>.
6. Kipman, Alex. Making AltspaceVR a Safer Space / AltspaceVR, February 16, 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220217145527/https://altvr.com/making-altspacevr-a-safer-space>.
7. Lenihan, Rob. McDonald's, Victoria's Secret Join the Metaverse? Because, of Course. Victoria's Secret and McDonald's join a growing list of companies looking to set up shop in the metaverse for no particular reason / Feb 14, 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220217145526/https://www.thestreet.com/investing/virtual-big-mac-mcdonalds-is-heading-to-the-metaverse>.
8. The Metaverse Web 3.0 Virtual Cloud Economies / Grayscale Research, November 2021. URL: https://grayscale.com/wp-content/uploads/2021/11/Grayscale_Metaverse_Report_Nov2021.pdf.

9. The Great Reset You'll Own Nothing and Be Happy World Economic Forum Commercial WEF Advertisement AD. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aztvWxRKqDQ>.
10. The Sharing Economy Accessibility Based Business Models for Peer-to-Peer Markets Business Innovation Observatory Contract No 190/PP/ENT/CIP/12/C/N03C01 – Authors: Kristina Dervojeda, Diederik Verzijl, Fabian Nagtegaal, Mark Lengton & Elco Rouwmaat, PwC Netherlands, and Erica Monfardini & Laurent Frideres, PwC Luxembourg. Coordination: Directorate-General for Enterprise and Industry, Directorate B «Sustainable Growth and EU 2020», Unit B3 «Innovation Policy for Growth». European Union, September 2013. URL: https://web.archive.org/web/20141021082307/http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/business-innovation-observatory/files/case-studies/12-she-accessibility-based-business-models-for-peer-to-peer-markets_en.pdf.
11. Sotheby's Metaverse / metaverse.sothebys.com. URL: <https://web.archive.org/web/20220220021543/https://metaverse.sothebys.com/>
12. What Motivates Workers in the Gig Economy? Wharton's Gad Allon discusses his research on what drives decisions for gig economy workers / Wharton University of Pennsylvania, Knowledge@Wharton, Jan 07, 2019. URL: <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/what-motivates-workers-in-the-gig-economy>.
13. Блу Яна. Тисячі людей продали свої душі заради гри - власник онлайн-магазину підступно схитрував у договорі про покупку (7,5 тисяч осіб продали свої душі онлайн-магазину). *Знай.UA*, 1 червня 2020 р. URL: <https://znaj.ua/popcorn/314571-tisyachi-lyudey-prodali-svoji-dushi-zaradi-gri-vlasnik-onlayn-magazynu-pidstupno-shitruvav-u-dogovori-pro-pokupku>.
14. Бренд Н&М отримав власний концепт віртуального магазину в метаверсі. *24Техно*, 4 січня 2022. URL: https://24tv.ua/tech/brend-hm-otrimav-vlasniy-kontsept-virtualnogo-novini-tehnologiy_n1834915.
15. Зятюк С. У метавсесвіті з'явився перший великий банк з Волл-стріт. *24Бізнес*, 16 лютого 2022 р. URL: https://24tv.ua/business/metavsesviti-zyavivsvya-pershiy-velikiy-bank-voll-strit_n1869311.
16. Клаус Шваб. Четвертая промышленная революция. Пер. с англ. The Fourth Industrial Revolution by Klaus Schwab. Изд-во Форс: 2019. 208 с.
17. Пишкін С. Snoop Dogg перенесе хіп-хоп лейбл в метавсесвіт. *РБК-Україна*, 17 лютого 2022 р. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/snoop-dogg-pereneset-hip-hop-leybl-metavselennuyu-1645089796.html>.
18. Радутний О. Е., Костенко О. В. Блокчейн і Метавсесвіт: правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*: електронне наукове фахове видання / редкол.: Т.О. Коломоець та ін. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. № 9. С. 499–507. URL: http://lsey.org.ua/9_2022/9_2022.pdf.

19. Радутний О. Е. Правовий статус та характеристика цифрової людини. *Інформація і право: науковий журнал / редкол.: В. Г. Пилипчук та ін.* Київ: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, 2021. № 4 (39). С. 35–52.

20. Радутний О. Суб'єктність штучного інтелекту у кримінальному праві. *Юридичний журнал «Право України»*. № 1/2018. С. 123–136.

21. Радутний О. Е. Право та окремі аспекти світу атомів і бітів (робототехніка, штучний інтелект, цифрова людина). *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: Б. М. Головкін та ін.* Харків: Право, 2021. Вип. 41. С. 13–29.

22. У Метавсесвіті Decentraland пройшло перше весілля. URL: <https://web.archive.org/web/20220209101616/https://thepage.ua/ua/news/u-metavsesviti-zigrali-pershe-vesillya>.

REFERENCES

1. Clayton, M. Mother says she was virtually groped by three male characters within seconds of entering Facebook's online world Metaverse / The Mail on Sunday, 29 Jan 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220209101616/https://www.dailymail.co.uk/news/article-10455417/Mother-43-avatar-groped-three-male-characters-online-Metaverse.html>.

2. Decentraland (MANA) annonce le Record de vente d'un terrain métavers: \$2.4 millions / Investing.com – Cryptomonnaies, 24/11/2021. URL: <https://web.archive.org/web/20211221163458/https://fr.investing.com/news/crypto-currency-news/decentraland-mana-annonce-le-record-de-vente-dun-terrain-metavers--24-millions-2055556>.

3. Duranske, B. Reader Roundtable: «Virtual Rape» Claim Brings Belgian Police to Second Life / Virtually Blind – Virtual Law – Legal Issues That Impact Virtual Worlds, April 24th, 2007. URL: <http://virtuallyblind.com/2007/04/24/open-roundtable-allegations-of-virtual-rape-bring-belgian-police-to-second-life>.

4. Goodwin, T. 'The Battle Is for the Customer Interface' (TechCrunch, March 4, 2015). URL: <https://techcrunch.com/2015/03/03/in-the-age-of-disintermediation-the-battle-is-all-for-the-customer-interface>.

5. John Roach. Mesh for Microsoft Teams aims to make collaboration in the 'metaverse' personal and fun / Microsoft, November 2, 2021. URL: <https://web.archive.org/web/20220208171242/https://news.microsoft.com/innovation-stories/mesh-for-microsoft-teams>.

6. Kipman, A. Making AltspaceVR a Safer Space / AltspaceVR, February 16, 2022. URL: <https://web.archive.org/web/20220217145527/https://altvr.com/making-altspacevr-a-safer-space>.

7. Lenihan, R. McDonald's, Victoria's Secret Join the Metaverse? Because, of Course. Victoria's Secret and McDonald's join a growing list of compa-

nies looking to set up shop in the metaverse for no particular reason / Feb 14, 2022. URL:

<https://web.archive.org/web/20220217145526/https://www.thestreet.com/investing/virtual-big-mac-mcdonalds-is-heading-to-the-metaverse>.

8. The Metaverse Web 3.0 Virtual Cloud Economies / Grayscale Research, November 2021. URL: https://grayscale.com/wp-content/uploads/2021/11/Grayscale_Metaverse_Report_Nov2021.pdf.

9. The Great Reset You'll Own Nothing and Be Happy World Economic Forum Commercial WEF Advertisement AD. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aztvWxRKqDQ>.

10. The Sharing Economy Accessibility Based Business Models for Peer-to-Peer Markets Business Innovation Observatory Contract No 190/PP/ENT/CIP/12/C/N03C01 – Authors: Kristina Dervojeda, Diederik Verzijl, Fabian Nagtegaal, Mark Lengton & Elco Rouwmaat, PwC Netherlands, and Erica Monfardini & Laurent Frideres, PwC Luxembourg. Coordination: Directorate-General for Enterprise and Industry, Directorate B «Sustainable Growth and EU 2020», Unit B3 «Innovation Policy for Growth». European Union, September 2013. URL:

https://web.archive.org/web/20141021082307/http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/business-innovation-observatory/files/case-studies/12-sharing-economy-accessibility-based-business-models-for-peer-to-peer-markets_en.pdf.

11. Sotheby's Metaverse / metaverse.sothebys.com. URL: <https://web.archive.org/web/20220220021543/https://metaverse.sothebys.com>.

12. What Motivates Workers in the Gig Economy? Wharton's Gad Allon discusses his research on what drives decisions for gig economy workers / Wharton University of Pennsylvania, Knowledge@Wharton, Jan 07, 2019. URL: <https://knowledge.wharton.upenn.edu/article/what-motivates-workers-in-the-gig-economy>.

13. Blu, Ya. Tisyachi ludey prodali svoi dushi zaradi gri – vlasnik onlayn-magazinu pidstupno shitruvav u dogovori pro pokupku (7,5 tisach osib prodali svoi dushi onlayn-magazinu). *Znai.UA*, 1 chervnya 2020 r. URL: <https://znaj.ua/popcorn/314571-tisyachi-lyudey-prodali-svoji-dushi-zaradi-gri-vlasnik-onlayn-magazinu-pidstupno-shitruvav-u-dogovori-pro-pokupku> [in Ukrainian].

14. Brend H&M otrimav vlasniy konsept virtualnogo magazine v metavesviti. *24Tehkno*, 4 sichnya 2022. URL: https://24tv.ua/tech/brend-hm-otrimav-vlasniy-kontsept-virtualnogo-novini-tehnologiy_n1834915 [in Ukrainian].

15. Zyatuk, S.U metavesviti zyavivsyia pershiy velikiy bank z Voll—strit. *24Biznes*, 16 lutogo 2022 r. URL: https://24tv.ua/business/metavesviti-zyavivsyia-pershiy-velikiy-bank-voll-strit_n1869311 [in Ukrainian].

16. Klaus Shvab. (2019). Chetverta promislova revolusia. Per. z angl. The Fourth Industrial Revolution by Klaus Schwab. Izd-vo Fors [in Ukrainian].

17. Pishkin, S. Snoop Dogg perenese hip-hop leibl v metavseshvit. *RBK-Ukraina*, 17 lutogo 2022 r. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/snoop-dogg-pereneset-hip-hop-leibl-metavseshvitu-1645089796.html> [in Ukrainian].

18. Radutniy, O.E., Kostenko, O.V. (2022). Blokchein i Metavseshvit: pravovi aspekti / *Uridichniy naukiviy elektronniy gurnal: elektronne naukove fahove vidannya / regkol.*: T. O. Kolomoiez ta in. Zaporizhzhia: Zaporizkiy nazionalniy universitet, 9, 499–507. URL: http://lsey.org.ua/9_2022/9_2022.pdf [in Ukrainian].

19. Radutniy, O.E. (2021). Pravoviy status ta kharakteristika zifrovoi ludini. *Informazia i pravo: naukoviy gurnal / redkol.* V.G. Pilipchuk ta in. Kyiv: Naukovo-doslidniy institute informatiki i prava Nazionalnoi akademii pravovih nauk Ukraini, 4 (39), 35–52 [in Ukrainian].

20. Radutniy, O. (2018). Subektnist shtuchnogo intelektu u kriminalnomu pravi. *Uridichniy gurnal «Pravo Ukraini»*, 1, 123–136 [in Ukrainian].

21. Radutniy, O.E. (2021). Pravo ta okremi aspekti svitu atomiv i bitiv (robototekhnika, shtuchniy intelekt, zifrova ludina). *Pitannya borotbi zi zlochinnistu: zb. nauk. pr. / redkol.*: B.M. Golovkin ta in. Kharkiv: Pravo. *Issue 41*, 13–29 [in Ukrainian].

22. U Metavseshviti Decentraland proishlo pershe vesillya. URL: <https://web.archive.org/web/20220209101616/https://thepage.ua/ua/news/u-metavseshviti-zigrali-pershe-vesillya> [in Ukrainian].

Radutniy O. E. Criminal law protection of new forms of economic activity

The article outlines proposals for making changes to certain articles of Section VII «Criminal offenses in the field of economic activity» of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, criminalization (smuggling of goods) or decriminalization in a certain part of certain forms of behaviour (Articles 203-1, 205-1, 220-1, 222 of the Criminal Code of Ukraine), the latest trends in the development of economic relations (sharing economy, gig-economy, IV Industrial Revolution, Industry 4.0) and related social structures (Metaverse, Great Reset, Redistribution of Everything) based on the achievements of scientific and technological progress (artificial intelligence, blockchain, Big Data, All-inclusive Internet) are considered.

Taking into account the fact that each individual Metaverse (Nvidia, Facebook, Microsoft, Machine Brick, Baidu, ByteDance, Animoca, Decentraland, Epic Games, Nolan Consulting, UnitySDK, Mojang, etc, robbery, extortion, fraud, or in any other way, abuse of rights, failure to fulfil obligations, etc.), as well as generate new problems, it is proposed to rely on blockchain and smart contract technologies as the basis of trust in these environments or within the sharing economy.

Based on the analysis, the author outlines a number of promising issues, in particular: 1) whether the rights and obligations of the subjects of the Metaverse, sharing economy, gig economy are properly balanced, what new forms of socially dangerous behaviour can be foreseen in advance; 2) who is the ultimate owner (beneficiary) in the environment of the Metaverse, sharing economy, gig economy,

etc; 3) whether the norms of the Metaverse may differ from the legal norms of the respective society; 4) on what legal basis the Metaverse can be formed as an association of small (autonomous) Metaverse; 5) what forms of law enforcement and administration of justice are possible and appropriate within the Metaverse, etc.

The first steps towards solving these problems are proposed.

Key words: *economy, economic activity, sharing economy, network economy, economy of joint participation, Metaverse, artificial intelligence, Internet of Everything, Big Data, criminal offense, crime, decentralized legal entity, World Economic Forum, Great Reset, Redistribution of Everything, The Fourth Industrial Revolution, Industry 4.0, virtual reality, augmented reality, mixed reality, gig economy, freelance, fruits of the poisonous tree.*